

risdic-
is tres
litana
ístico.
desti-
r sido
cluso
peti-
o a la
lla de
ecl-
qual
ando
verle
no en
ón ad
cesis,
da. Y
a ciu-
is, en
e lle-
todo
dela-
0 de

JOSEP LLUÍS VICIANO

*Punts de resistència republicana als voltants de Castelló de la
Plana. Treball de camp.*

«ESTUDIS CASTELLONENCS»
Nº 11 2006-2008, pp. 285-314

El dia 14 de juny de 1938 Castelló de la Plana passa de mans republicanes a les franquistes, és de creure que després de forta resistència. Això degué deixar rastres abundants per tot el territori, però impossibles de seguir en els terrenys d'horta, ben afectats per l'acció antròpica. Més fàcil era buscar-los a les muntanyes que tanquen la plana costera pel nord i l'oest. D'anys es tenia coneixement que hi havia quelcom al Tossal Gros, alguna beina i boles de plom de la càrrega de projectils de metralla. Molt després es fa un intent de prospecció i es cobreix més territori; aleshores es localitzen un parell de punts més a les muntanyes de la ratlla de Borriol, per la Muntanya Negra.

A primers de març de 2007 una crema important arrasa les muntanyes del Collet, la Muntanya Negra, la Joquera, el Tossal Gros, etc. Camí de la Magdalena, l'11 de març, ens adonem de l'extensió afectada, adés coberta de vegetació, arbustiva i matolls sobretot a més de l'arbreda dels conreus abandonats, més que res garrofers però també pinar jove que colonitzava els bancals erms, i ara més accessible per mala sort. Així, dilluns de Magdalena a 12 de març, s'inicia una nova tanda de prospeccions i naix la idea de convertir les dades reunides en un article sobre els punts de resistència republicana.

Sobre les cremes, el grau d'oxidació interna de les beines esclatades trobades sobre el terreny ens diu que n'hi ha un mínim de tres diferents en els setanta anys que han passat des de la guerra.

El camí seguit en les prospeccions és el de qualsevol treball de camp, buscar indicis, restes, que aporten alguna informació a la investigació que el motiva. En aquest cas tot allò que té a veure amb la guerra civil i els temps posteriors. Qualsevol activitat humana sobre un territori deixa uns rastres que tenen un origen molt variat: agrícola, ramader, bèl·lic, etc. i qualsevol resta, per poc aparent que sembla, té una lectura que dóna informació sobre el motiu de la seua presència i, com en tot, l'experiència, la pràctica, ajuda a fer-la amb més o menys encert. Ací trobarem, sobre el suport geològic, parats que mantenen la poca terra dels bancals i bancalets que omplen una muntanya molt afectada per l'acció de l'home, però també parapets, proteccions, etc., moltes vegades fets amb la mateixa pedra dels parats, tot obra de la tropa dels dos bàndols enfrontats en la guerra civil.

El soldat quan improvisa una protecció individual té tendència a corbar-la, per resguardar-se un poc lateralment. La sagita de l'arc que formen les pedres ens diu d'on pensava que li podia vindre el perill i així sabem si la protecció és republicana o franquista. Moltes vegades la troballa d'alguna beina confirma la seua atribució.

Les beines i munició, amb alguna altra deixa material, tenen un parell de lectures; la primera és que són les restes de la batalla i el pas de les tropes, i segons el marcatge i situació es poden atribuir a un bàndol o l'altre. L'altra és posterior però quasi immediata. Les mancances i penúries de la postguerra van fer que tots els punts foren repassats per gents que buscaven traure algun profit de tot allò que havia restat sobre el terreny. D'això hi ha indicis abundants: una beina 7,62 x 54R aplanada a colps

per fer més pes amb menys volum; bales sense els cartutxos, per interessar més el llautó d'aquests que el plom d'aquelles; moltes pintes de ferro buides i poques beines; etc.

Sobre açò crida l'atenció la pobresa de troballes, que arriben a faltar, en els punts més accessibles des de Castelló, i per això els més trafegats, com poden ser les llomes que van del Collet al punt 12 inclusivament i els contraforts que cauen del Tossal Gros cap a la Penyeta Roja, on no falten altres indicis, com pintes de ferro, metralla de granades de mà defensives, etc.

A més de tot hi ha encara l'activitat dels detectoristes. La carena que hi ha cap al nord del punt 5 té proteccions naturals que la fan apta tant per a la defensa com per a l'atac, però inexplicablement hi faltaven beines i restes; en una de les repassades, quasi de pas entre punts, es troben un parell de piles de detector que un detectorista poc curós havia llançat en fer el canvi. Un testimoni que resol la manca de deixalles. També el punt 1 és relativament pobre, encara que hi ha moltes proteccions de les dues parts, i la troballa d'una pila de detector és el testimoni del repàs que algú degué fer de l'indret.

A més de les deixes de la guerra civil en les prospeccions s'han trobat altres coses, com beines de salves de maniobres anteriors a la guerra: PS/1918, PS/1921, PS/1925, etc. De posteriors a la guerra: T/7,9/56, P/7.9/60, T/7,62-C/65, P.O-1-70/7,62 x 51, DAG-73-10/7,62 x 51, DAG-73-11/7,62 x 51, P.O-1.78/7,62 x 51, P.O-1-81/7.62 x 51, etc. També, a més d'altres coses i com a cosa curiosa, la situació d'un geocaché (GCRH4C); d'un aveall (caça prohibida) en desús de temps, etc.

Els punts localitzats, no sempre de resistència, en són catorze. Per individualitzar-los s'ha tingut en compte que, encara que es troben pròxims, hi hagués certa solució de continuïtat entre ells, molt acusada algunes vegades i poc en altres.

PUNT 1

Dades GPS part alta

30T 749234

UTM 4434259

262 m

És un esperó de muntanya que se inicia contra la carretera de Borriol, tanca per l'oest el recinte militar de Muntanya Negra fins arribar al cim i fa de ratlla amb el municipi esmentat abans; per la vessant de ponent el segueixen les torres metàl·liques d'una línia d'alta tensió.

Es troben proteccions republicanes per les llomes i vessants que dominen l'eixida de la Vall de Borriol, i en la part alta n'hi ha encarades al nord. Així n'hi ha en una carena lateral a un centenar de metres de la tercera torre elèctrica, a l'esquerra de la pista que hi ha. Se'n veuen des d'aquesta, i indicis d'altres, encarades a Borriol. N'hi ha més, també grans com les altres, lloma avall; aquesta, cap a l'oest, arriba prop d'un mas un poc abandonat. Molt avall hi ha dues proteccions, una republicana i l'altra franquista, molt properes i encarades.

Més amunt de la torre, en la vessant que cau al SO des del cim i a la caiguda dreta, hi ha proteccions republicanes encarades a la Cucala, la Botalària i Borriol.

Després del cim, ja a la caiguda septentrional, hi ha moltes proteccions republicanes encarades al punt 2; per ací hi ha un pou de tirador (fot. 1) improvisat amb una roca despresa i treball de pedra en sec. També, contra les riscles, algun indici de llocs on sojornava la tropa.

Les proteccions franquistes miren a migdia en la vessant sud i sobre el racó del recinte militar de Muntanya Negra, i n'hi ha des de la torre elèctrica primera, on se'n veu una feta amb uns cantals grossos, al mateix cim. Prop d'aquest hi ha les restes d'un forn de calç (foto 2) amb les vores recrescudes per a donar més protecció i segurament reaprofitat com a niu de metralladora. A l'altura d'ell

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

Fot. 1. Pou de tirador.

però més a l'est hi ha una protecció prou potent, que també ha pogut fer de niu de metralladora. També n'hi ha, totes franquistes, en la vessant est, però menys fortes.

En el cim mateix n'hi ha una, de protecció, també potent. També en la cresta rocosa que segueix n'hi ha una que encara al punt 5.

De l'estada i pas de la tropa hi ha llandes de conserva, un ganivet, la part tallant d'una aixadella, etc.

Els fragments de metralla són el testimoni d'una preparació artillera abans de l'atac; també les restes de màscara antigàs. De la batalla hi ha bales diverses, una de pistola de 9 mm, les aletes d'un projectil de morter, franquistes per lògica. A més hi ha les ànimes de ferro de bales de calibre gros, 12,7 mm, possiblement de metralladora d'aviació. Hi ha una beina amb el pistó percudit per arma automàtica, segurament fusell metrallador.

Fot. 2. Calciner

Municció i restes

- 2 bales i cartutxos 7,92 x 57, 7,9/1937 / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, Àustria, 1937.*
- 1 beina, pistó no percudit, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *ídem.*
- 1 beina, pistó no percudit i rebentada, 7 x 57, II37B/7 M/M / *Fàbrica de Pólvora i Cartutxeria Hel·lènica, febrer, 1937, Grècia.*
- 1 beina, pistó percudit arma autom., 7,92 x 57, CH/7,92 / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, SB/19-36/VI / *Sellier & Bellot, Praga, juny 1936, Txecoslovàquia.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, marca il·legible / *URSS.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, П /1-26 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1er. quadrimestre, 1926, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/32 / *ídem, 1932.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, 60/36 / *ídem, 1936.*

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

PUNT 2

Dades GPS part alta
30T 749663
UTM 4434644
324 m

És un tossalàs a la mateixa ratlla de Borriol; per ell passa també la tanca del recinte militar de Muntanya Negra. Domina l'eixida de la Vall de Borriol i les llomes i tossalets dels voltants.

Hi ha proteccions republicanes pel cim, on s'aprofiten també les irregularitats del terreny, i per la vessant que cau cap al riu de Borriol, Sec a Castelló; també n'hi ha de franquistes.

En la part alta hi ha com una línia defensiva republicana, poc important, i pedres que segurament han format part d'una protecció. També n'hi ha per la vessant EN, alguna ben clara, i altres indicis.

Franquistes n'hi ha, a més del cim, per les caigudes NO i oest (fot. 3). Ací, prop d'una de les torres elèctriques, s'aprofiten les restes d'un fornec de calç, amb les vores recrescudes, com a parapet.

No hi falten les llandes de conserva, testimoni de l'estada de la tropa.

També la metralla és un testimoni de la preparació artillera abans de l'atac, que també confirmen les restes de bombes de mà ofensives. Una baqueta, un percussor i algun tros de tanca de fusell, així com les restes de màscara antigàs són més testimonis de l'acció artillera.

Hi ha una granada de mà defensiva (fot. 4), republicana, i restes d'ofensives, Z.GR/31 i Lafitte.

Abundància de restes de munició dels dos bàndols, però republicana sobretot. Sobre açò cal fer referència a les beines marcades M i II37B/7 M/M, quasi totes concentrades en una zona, la part rocosa de la vessant est, no apta per a la defensa però bona per a l'atac, ja que les irregularitats del terreny donen protecció si vas de pujada. Així, per situació, pareix que siguen del bàndol franquista.

D'entre la munició destaca un cartutx, 7,62 x 54R, amb el projectil invertit, potser per buscar un efecte semblant al de les bales dum-dum, encara que els especialistes diuen que invertir la bala li lleva precisió al tret. També l'única beina de pistola, PS/35, 9 mm llarg, trobada en les prospeccions.

Com en el punt 7, que després veurem, hi ha també ací un dipòsit de munició, però molt poca cosa, sols quinze bales 7,9/1937 i una CH/7,92, pareix que utilitzades pel fusell metrallador Z.B.

Fot. 3. Protecció franquista.

Fot. 4. Granada de mà defensiva.

Munició i restes

– 1 beina, pistó rebentat, 7,92 x 57, DWM/B-B/1937 / *Deutsche Waffen und Munitionsfabriken, Borsigwalde - Berlín, 1937, Alemanya.*

– 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P25/S*/8/36 / *Metallwarenfabrik Treuenbitzen, Sealdushof, lot 8, 1936, Alemanya.*

– 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P25/S*/2/37 / *ídem, lot 2, 1937.*

– 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P163/S*/9/34 / *Metallwarenfabrik Treuenbitzen, Selterhof, lot 9, 1934, Alemanya.*

– 2 bales i cartutxos, 7,92 x 57, P198/S*/6/35 / *Metallwarenfabrik Treuenbitzen, Rödenhof, lot 6, 1935, Alemanya.*

– 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P198/S*/4/36 / *ídem, lot 4, 1936.*

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

- 2 beines, pistó percudit, 7,92 x 57, P370/S*/20/36 / *Hugo A. Schneider (HASAG), Berlín - Köpenik, lot 20, 1936, Alemanya.*
- 2 beines, pistó no percudit, 7 x 57, M / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, Àustria.*
- 1 beina, pistó no perc. i rebentada, 7 x 57, M / *ídem.*
- 4 beines, pistó perc. arma autom.?, 7 x 57, M / *ídem.*
- 17 beines, pistó percudit, 7 x 57, M / *ídem.*
- 2 bales i cartutxos, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, 1937, Àustria.*
- 1 beina rebentada, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *ídem.*
- 2 beines, pistó percudit autom., 7 x 57, FNT/+++/1937 / *Fábrica Nacional de Toledo, 1937, Espanya.*
- 1 beina pistola, pistó percudit, 9 mm llarg, PS/35 / *Pirotècnia Sevillana, 1935, Espanya.*
- 1 beina, pistó no percudit, 7 x 57, PS/1937 / *Pirotècnia Sevillana, 1937, Espanya.*
- 1 beina rebentada, 7,62 x 54R, sense marca / *Fabricació republicana, Espanya.*
- 1 beina, pistó percudit, 7 x 57, sense marca / *ídem.*
- 11 beines, pistó percudit, 7 x 57, II37B/7 M/M / *Fàbrica de Pólvora i Cartutxeria Hel·lènica, febrer 1937, Grècia.*
- 2 bales i cartutxos, 7,92 x 57, CH/7,92 / *Fàb.de Pólv. i Cartutxeria Hel·lènica, Grècia.*
- 1 beina, pistó no percudit, 7,92 x 57, CH/+++/29,7 / *ídem.*
- 2 beines, pistó percudit, 7,92 x 57, CH/7,92 / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, CH/+++/7,92 / *ídem.*
- 3 beines, pistó percudit, 7,92 x 57, SB/19-37/II / *Sellier & Bellot, Praga, febrer 1937, Txecoslovàquia.*
- 1 beina, pistó no percudit, 7,92 x 57, Z/19-36/X / *Zbrojowka, Brno, Bystrica, octubre 1936, Txecoslovàquia.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, marca il·legible / *URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ?/23 / ?, 1923 / *URSS.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, П /26 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1926, URSS.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, 60/ ? / *ídem.*
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, 60/28 / *ídem, 1928.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, 60/29 / *ídem, 1929.*
- 5 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/29 / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/3? / *ídem.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, invertida, 60/30 / *ídem, 1930.*
- 2 bales i cartutxos, 7,62 x 54R, 60/35 / *ídem, 1935.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem.*
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/35 / *ídem.*
- 3 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, П /23 / *Podolski Patronny Zavod, 1923, URSS.*
- 3 beines, pistó percudit, 7,62 x 54 R, П /23 / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/35 / *ídem, 1935.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, T/29 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1929, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 25/y / *Ulyanovski Maschinotreitelni Zavod, Ulyanov, 1925, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 3B/28 / *Zabod Volodars., Volodarskogo, 1928, URSS.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, 3B/35 / *ídem, 1935.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, ferro, 3B/35 / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit, 22 / ?

JOSEP LLUÍS VICIANO

Dipòsit de munició

- 13 bales i cartutxos, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, 1937, Àustria.*
- 2 beines rebentades, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *ídem.*
- 1 bala i cartutx, 7,92 x 57, CH/7,92 / *Fàbrica de Pólvora i Cartutxeria Hel·lènica, Grècia.*

PUNT 3

Dades GPS part alta
30T 749802
UTM 4434626
311 m

Lloma al nord del punt 2 i vessant que cau al S/SE.

Els republicans aprofiten, sobretot, parats (fot. 5) i proteccions naturals en tota la línia defensiva, des de la part alta a les proximitats d'un maset que hi ha per la part avallera de la vessant.

Fot. 5. Parat agrícola utilitzat com a protecció republicana.

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

Fot. 6. Protecció franquista.

Els franquistes, els “nacionales” i “nacionalistas” d'aquells temps, fan algunes proteccions sobre els parats (fot. 6). Encaren als punts 2 i 5.

De l'estada de la tropa hi ha llandes de conserva de tonyina i part d'una navalla.

No falta la metralla, com en els punts anteriors.

Hi ha una beina amb el pistó percudit per arma automàtica, segurament fusell metrallador Z. B.

La troballa de sis beines 3B/35, de ferro, amb el pistó percudit pel mateix fusell, i una beina M, també percudida, tot junt, pot tindre una lectura no massa agradable.

Munició i restes

- 1 bala traçadora, disparada; punta pintada de roig.
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P132/S*/7/34 / *Draht. und Metallwarenfabrik, Salzwedel, Sachsen, lot 7, 1934, Alemanya.*
- 1 beina, pistó percudit, 7 x 57, M / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, Àustria.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *ídem.*
- 1 beina esclatada, 7 x 57, sense marca / *Fabricació republicana, Espanya.*
- 1 beina, pistó percudit, 7 x 57, sense marca / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit, 7 x 57, II37B/7 M/M / *Fàbrica de Pólvora i Cartutxeria Hel·lènica, febrer 1937, Grècia.*
- 1 beina, pistó percudit fusell metrall., 7,92 x 57, CH/+-+/29,7 / *ídem.*
- 1 beina, pistó percudit arma autom., 7,62 x 54R, T/3 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1903, Rússia.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, SB/19-37/II / *Sellier & Bellot, Praga, febrer 1937, Txecoslovàquia.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, marca il·legible / *URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /1-24 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1.ª quadrimestre 1924, URSS.*

JOSEP LLUÍS VICIANO

- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/28 / *ídem*, 1928.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/29 / *ídem*, 1929.
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem*, 1935.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem*.
- 2 beines, pistó no percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem*.
- 5 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/35 / *ídem*.
- 4 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, П / 26 / *Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1926, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, П / 28 / *ídem*, 1928.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/28 / *ídem*.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, ferro, 17/35 / *ídem*, 1935.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 17/35 / *ídem*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/36 / *ídem*, 1936.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, T/29 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1929, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit arma autom.?, 7,62 x 54R, T/30 / *ídem*, 1930.
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, ferro, 3B/35 / *Zavod Volodars., Volodarskogo, 1935, URSS.*
- 7 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 3B/35 / *ídem*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 3B/35 / *ídem*.
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, ferro, 3B/36 / *ídem*, 1936.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 3B/36 / *ídem*.

PUNT 4

Vessant i carena a continuació del punt 1 i que va cap al 5, tot ell dins del recinte militar de Muntanya Negra.

Des de fora, sobretot dels punts 2 i 5, es veuen un seguit de proteccions segurament republicanes i llocs aptes per a fer de proteccions naturals en la part amuntera.

PUNT 5

Dades GPS part alta, prop de la tanca de M.N.

30T 749639

UTM 4434037

268 m

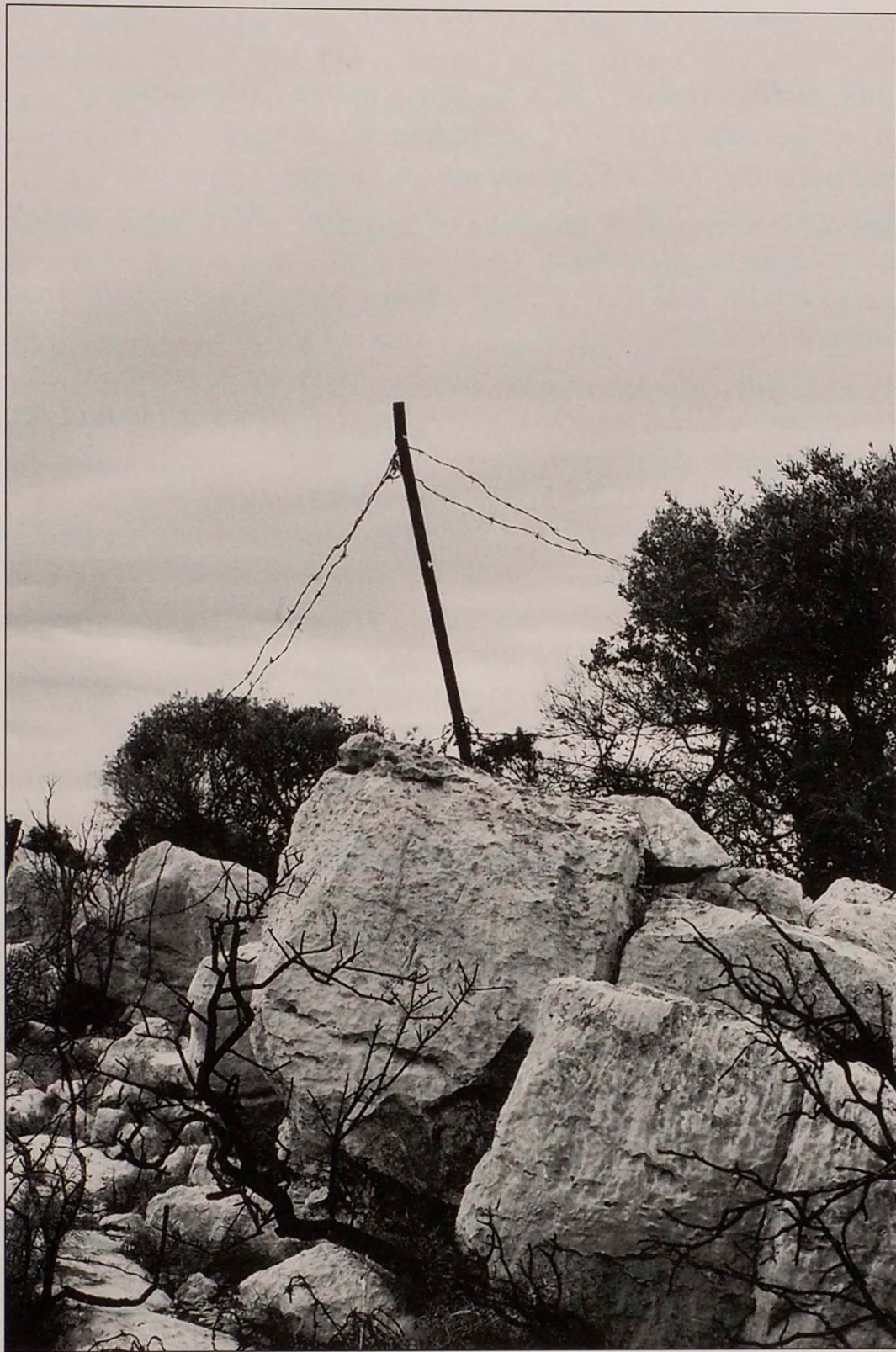
Tossal culminant de la Muntanya Negra pel nord, amb una bona part d'ell a l'interior del recinte militar.

Els republicans aprofiten sobretot proteccions naturals en la part amuntera, però no falten les fetes amb pedres per les vessants SE. Ací trobem les úniques relativament ben treballades, amb pedra, terra i cascals. Hi ha algun punt on es veu que es van desfer parats agrícoles per a fer les proteccions. També n'hi ha algun recrescut per resguardar el combatent.

Proteccions franquistes en trobes per molts punts, però les més importants formen una línia defensiva encarada al punt 7, a més d'alguna altra menuda, tot prop de la part alta i contra la tanca de Muntanya Negra. També algun parat on s'han afegit pedres per a protegir més.

Hi ha molts testimonis de l'estada de la tropa, com obridors de llandes, tros de cullera, llandes de conserva, fulla de navalla, capseta de llanda, cantimplora, xapa de cinturó, sivella, encenedor de cal-

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

Fot. 7. Protecció natural contra la tanca de Muntanya Negra.

bot, botó de cartutxera, etc., però també testimonis de la preparació artillera, com metralla, espoleta, etc., i d'atac, com restes de granades de mà ofensives, però també de defensives.

Hi ha una beina amb el pistó percudit per arma automàtica, segurament per fusell metrallador.

Contra la tanca de Muntanya Negra, en la protecció d'un roquer (fot. 7), s'han recollit quatre beines 7,62 x 54R, una Π /23 i tres 60/32, amb el pistó percudit pel mateix fusell.

També, en un altre punt, cinc beines Π /1-26 amb el pistó percudit, junt a les restes d'una bomba de mà ofensiva Lafitte.

Prop de les proteccions més ben treballades es localitza un dipòsit de 122 bales sense els cartutxos, que són un bon testimoni del treball dels buscadors de metall, que ací van preferir el llautó de les beines, de més preu que el plom, encara que el detall de deixar reunides les bales fa pensar que posteriorment volien replegar-les. A menys d'un metre d'elles es troba una beina 7,62 x 54R, Π /2-26, amb el pistó sense percudir, perduda pels buscadors de metalls.

Municció i restes

- 1 bala i cartutx, pistó percudit, 7,92 x 57, sense marca / *Alemanya*.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,92 x 57, sense marca / *ídem*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,92 x 57, sense marca / *ídem*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,92 x 57, P/S*/15/32 / *Polte Armaturen und Maschinenfabrik AG, Magdeburg, Sachsen, lot 15, 1932, Alemanya*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P25/S*/18/34 / *Metallwarenfabrik Treuenbritzen, Sebalduhof, lot 18, 1934, Alemanya*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P25/S*/23/36 / *ídem, lot 23, 1936*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P131/S*/89/36 / *Deutsche Waffen und Munitionsfabriken AG, Berlín - Borsigwalde, lot 89, 1936, Alemanya*.
- 1 bala i cartutx, 7,92 x 57, P131/S*/31/37 / *ídem, lot 31, 1937*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P154/S*/28/35 / *Polte Armaturen und Maschinenfabrik AG, Grünenberg, Nordbahn, lot 28, 1935, Alemanya*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P163/S*/8/34 / *Treuenbritzen, Selterhof, lot 8, 1934, Alemanya. Metallwarenfabrik*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, P181/S*/21/36 / *Hugo Schneider AG, Lampenfabrik, Leipzig, Sachsen, lot 21, 1936, Alemanya*.
- 3 bales i cartutxos, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, 1937, Àustria*.
- 1 beina rebentada, pistó no percudit, 7,62 x 54R, sense marca / *Fabricació republicana, Espanya*.
- 1 bala i cartutx, 7,92 x 57, E/K / *Fàbrica de Pólvora i Cartutxeria Hel·lènica, Grècia*.
- 1 beina rebentada, 7,92 x 57, E/K / *ídem*.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,92 x 57, E/K / *ídem*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, E/K / *ídem*.
- 1 beina, pistó percudit fusell metrall. 7,92 x 57, CH/+-+/7,92 / *ídem*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/ Π / *Peterburgski Patronny Zavod, Sant Petersburg, 1917, Rússia*.
- 3 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, T/3 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1903, Rússia*.
- 1 bala i cartutx, 7,92 x 57, SB/19-37/II / *Sellier & Bellot, Praga, febrer 1937, Txecoslovàquia*.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, Π /2-23 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 2on. quadrimestre, 1923, URSS*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /2-23 / *ídem*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /1-24 / *ídem, 1.ª quadr., 1924*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /1-25 / *ídem, 1.ª quadr., 1925*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /2-25 / *ídem, 2.ª quadr., 1925*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /3-25 / *ídem, 3.ª quadr., 1925*.
- 2 bales i cartutxos, 7,62 x 54R, Π /1-26 / *ídem, 1.ª quadr., 1926*.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, Π /1-26 / *ídem, 1.ª quadr., 1926*.
- 16 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /1-26 / *ídem*.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, Π /2-26 / *ídem, 2.ª quadr., 1926*.
- 2 bales i cartutxos, 7,62 x 54R, Π /3-26 / *ídem, 3.ª quadr.*
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /3-26 / *ídem*.
- 1 beina esclatada, pistó no perc., 7,62 x 54R, 60/29 / *ídem, 1929*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/29 / *ídem*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/31 / *ídem, 1931*.
- 4 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/32 / *ídem, 1932*.

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/32 / *ídem*.
- 2 beines rebentades, 7,62 x 54R, ferro, 60/34 / *ídem*, 1934.
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, 60/35 / *ídem*, 1935.
- 1 beina rebentada, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, П / 23 / *Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1923, URSS.*
- 1 beina esclatada, pistó no percudit, 7,62 x 54R, 17/30 / *ídem*, 1930.
- 3 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/35 / *ídem*, 1935.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/36 / *ídem*, 1936.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, T/25 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1925, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, T/3-2 / *ídem*, 1932.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 3B/35 / *Zavod Volodars., Volodarskogo, 1935, URSS.*

PUNT 6

Dades GPS mas
30T 749805
UTM 4434111
238 m

El punt, que cau cap a la mar, té un bon mas que pareix del XIX, de situació descentrada en relació a la línia defensiva, que s'escampa prou cap a l'est.

Com en altres punts els republicans aprofiten les irregularitats del terreny (fot. 8), però també trobes proteccions individuals fetes amb poques pedres; hi ha un lloc on aprofiten el graó d'un estrat, amb l'afegit d'algunes pedres en un extrem.

De proteccions franquistes n'hi ha que desfan parcialment un parat per a recreïxer-les; ja molt avall, dreta de la senda si vens del mas, es lleven pedres de l'extrem d'un d'ells per a fer-ne una sobre el parat, però a més fan clot en el sòl per augmentar la protecció (fot. 9).

A més de metralla hi ha un projectil de 65 mm, disparat però no esclatat, que resta sobre el terreny. Restes de màscara antigàs. Beines percudides per arma automàtica. Bala de pistola de 9 mm, disparada.

Hi ha pobresa de troballes de beines i munició, i això pot ser pel mas; en la postguerra es trau tot el rendiment possible de la terra i es treballen garroferals i olivars, i això fa que els masos s'habitien temporalment, sobretot en el temps de la collita. I si hi ha gent, hi ha qui repassa els voltants i replega bales i beines, com ja s'ha dit, que tenen un valor pel llautó i el plom.

Munició i restes

- 1 beina rebentada, pistó no percudit, 7,92 x 57, DWM/B-B/1937 / *Deutsche WafenMunitionsfabrik, Berlín-Borsigwalde, 1937, Alemanya.*
- 1 beina, pistó percudit arma autom., 7 x 57, M / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, Àustria.*
- 1 beina, pistó percudit arma autom., 7 x 57, II37B/7 M/M / *Fàbrica de Pólvora i Cartutxeria Hel·lènica, febrer 1937, Grècia.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/29 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1929, URSS.*
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, 60/35 / *ídem*, 1935.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, 60/35 / *ídem*.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/35 / *Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1935, URSS.*

JOSEP LLUÍS VICIANO

Fot. 8. Roquers utilitzats com a proteccions naturals.

Fot. 9. Protecció franquista.

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

PUNT 7

Dades GPS
30T 749963
UTM 4433856
227 m

És un morronet que domina la raconada següent al Collet i on finalitza una part d'un dels esperons que cau del Tossal Gros.

Els republicans aprofiten en part les irregularitats del terreny i també alguns parats del cim i la vessant SE (fot. 10).

No hi falta la metralla, però no hi ha cap resta que done testimoni d'un atac posterior ni senyals d'ocupació franquista.

Hi ha beines amb el pistó percudit per arma automàtica, segurament fusell metrallador Z. B.

Hi ha un dipòsit de munició molt superior al del punt 2; ací també són 7,9/1937, com quasi totes les de l'altre (fot. 11). Per les beines percudides ací i en altres punts, eren per a fusell metrallador. De les beines esclatades se'n deixen cinc colgades en el lloc de la troballa, com a testimoni.

L'abandonament de la munició fa pensar en una retirada precipitada. Cal dir que la posició de moltes defenses del punt 5 pot ser per restar ocupat el 7 per tropa republicana, mentre ja havien ocupat aquell els franquistes.

Com en el punt 5, ací també hi ha bales sense cartutx, vint-i-dos, deixades per algun buscador de metalls.

Munició i restes

- 7 beines, pistó percudit arma autom., 7,92 x 57, 7,9/1937 / *Hirtenberger Patronen Zünhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, 1937, Àustria.*

- 1 beina, pistó perc, arma autom., 7,92 x 57, CH/7,92 / *Fàbrica del Pólvora i Cartutxeria Hel·lènica, Grècia.*

- 1 beina, pistó percudit arma autom., 7,92 x 57, CH/+++/29,7 / *ídem.*

- 1 beina, pistó perc. arma autom., 7,92 x 57, SB/19-36/VI / *Sellier & Bellot, Praga, juny 1936, Txecoslovàquia.*

- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /1-25 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1.º quadrimestre 1925, URSS.*

- 5 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *ídem, 1935.*

- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /23 / *Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1923, URSS.*

- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/28 / *ídem, 1928*

- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, 17/36 / *ídem, 1936.*

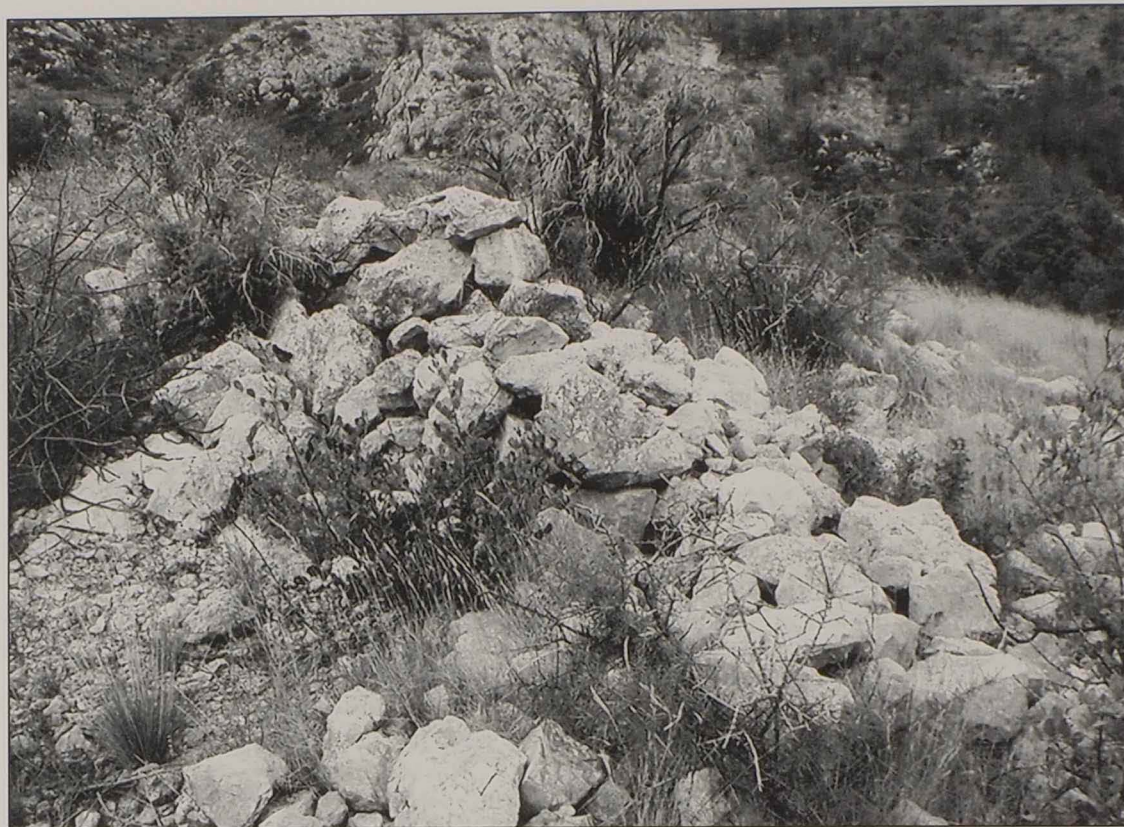
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 3B/35 / *Zavod Volodars., Volodarskogo, 1935, URSS.*

Dipòsit de munició

- 261 bales i cartutxos, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, 1937, Àustria.*

- 16 beines esclatades, 7,92 x 57, 7,9/1937 / *ídem.*

JOSEP LLUÍS VICIANO

Fot. 10. Cim del morronet.

Fot. 11. Dipòsit de munició 7,9/1937.

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

PUNT 8

Dades GPS
30T 750087
UTM 4433564
214 m

Com el punt anterior també domina la raconada i és com un bony de l'esperó que cau del Tossal Gros.

Els republicans aprofiten les irregularitats del terreny, sobretot en la caiguda est, amb alguna protecció de pedres i parats per la part de la lloma.

Els franquistes deixen proteccions en la vessant SO, molt avall, algunes fetes amb les pedres dels parats (fot. 12).

Hi ha llandes de conserva, obridors, etc. de l'estada de tropa.

No hi falta la metralla de foc artiller, amb un projectil de 65 mm esclatat a la llarga en dues parts. Trossets d'espoleta.

Peça de cinta de metralladora, però no beines amb el pistó percudit per una d'elles.

No hi ha restes de munició franquista, però sí de proteccions individuals, vessant avall com s'ha dit, apartades del cim.

En la part final de la carena que ve de cap el Tossal Gros, abans de començar la vessant que mor al punt 8, es van replegar quatre beines amb el pistó percudit, 7,62 x 54R; era com una avançada de la posició principal, aquesta més avall.

Munició i restes

- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, sense marca / *Fabricació republicana, Espanya.*

- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, П / 2-23 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 2.^{on} quadrime, 1923, URSS.*

Fot. 12. Protecció franquista.

JOSEP LLUÍS VICIANO

- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /1-24 / *ídem*, 1.er quadrim., 1924.
- 1 beina, pistó perc. autom.? 7,62 x 54R, Π /1-24 / *ídem*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /1-25 / *ídem*, 1.er quadr., 1925.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /2-25 / *ídem*, 2.^{on} quadr., 1925.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /1-26 / *ídem*, 1.er quadr., 1926.
- 1 beina rebent., pistó no perc. 7,62 x 54R, Π /23 / *Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1923,*

URSS.

- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, Π /23 / *ídem*.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/35 / *ídem*, 1935.
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, T/25 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1925, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, T/3-2 / *ídem*, 1932.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 3B/35 / *Zavod Volodars., Volodarskogo, 1935, URSS.*

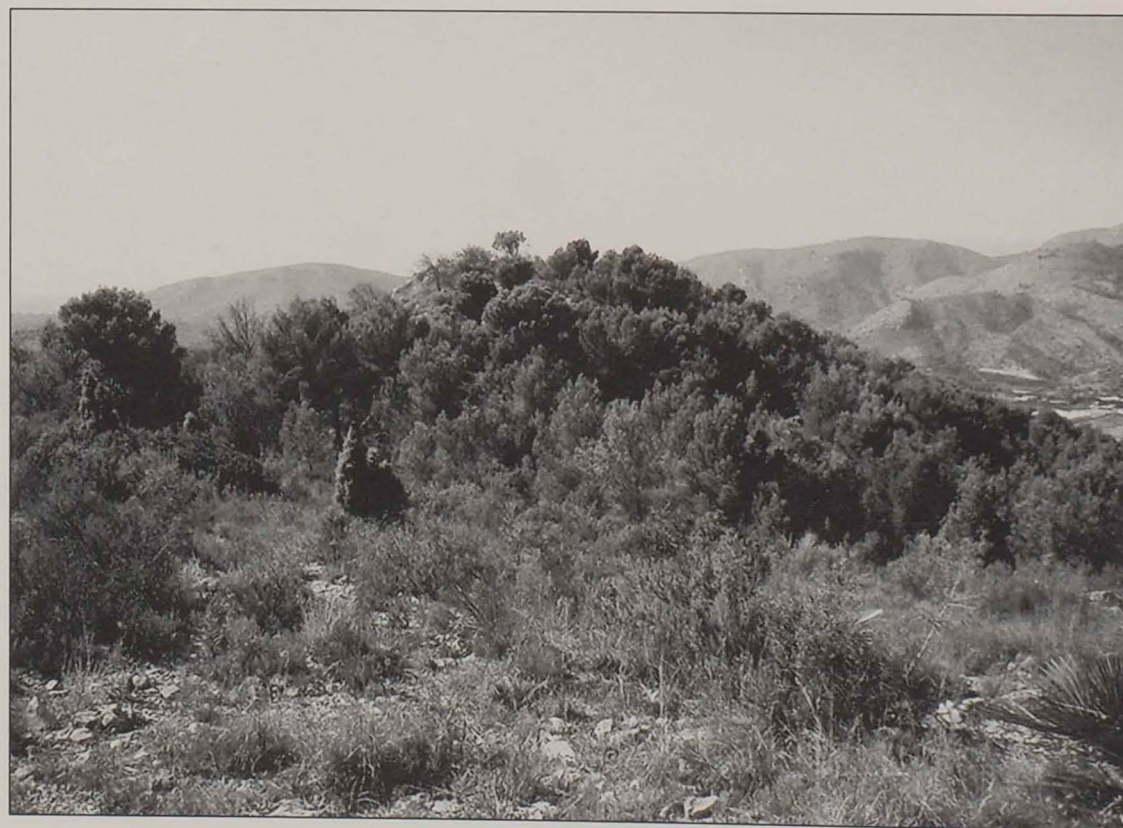
PUNT 9

Dades GPS
30T 750316
UTM 4434645
356 m

El cim del Tossal Gros el formen dos bonys separats per un colletó. El punt 9 és l'occidental (fot. 13).

Els republicans pareix que aprofiten les irregularitats del terreny en la part de dalt, així com el parat, amb algun tros realçat, que s'estén cap al collet d'entre els dos punts.

Els franquistes deixen restes de proteccions pels bancalets de la vessant N; una, a l'extrem d'un d'ells, és gran i podria ser un niu de metralladora.

Fot. 13. Cim occidental del Tossal Gros.

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

En la vessant nord hi ha restes de llocs on s'ha fet estada, amb llandes de conserva, segurament de sardines.

De l'estada de la tropa hi ha llandes de conserva, taps de llanda, etc.

De la preparació artillera abans de l'atac hi ha restes com metralla, tros d'espoleta, boles d'aliatge de plom i antimoni de la càrrega de projectils de metralla, etc. També restes de màscara antigàs, gallet de fusell, etc.

Hi ha beines percutides per arma automàtica, potser per metralladora Maxim.

Municció i restes

- 2 beines, pistó percutit, 7,92 x 57, DWM/7391 / *Deutsche Waffen und Munitionsfabriken, Karlsruhe, 1937, Alemanya.*

- 1 beina, pistó no percutit, 7,92 x 57, P/S*/103/36 / *Polte Armaturen und Maschinenfabrik AG, Magdeburg, Sachsen, lot 103, 1936, Alemanya.*

- 2 beines, pistó percutit, 7,92 x 57, P25/S*/20/35 / *Metallwarenfabrik Treuenbritzen, Sebaldu-shof, lot 20, 1935, Alemanya.*

- 1 beina, pistó percutit, 7,92 x 57, P154/S*/28/35 / *Polte Armaturen und Maschinenfabrik, Grün-enberg, Nordbahn, Schlesien, lot 28, Alemanya.*

- 2 beines, pistó percutit, 7,92 x 57, P198/S*/3/36 / *Metallwarenfabrik Treuenbritzen, Rödenhof, Belsig, lot 3, 1936, Alemanya.*

- 1 beina, pistó percutit, 7,92 x 57, P198/S*/4/36 / *idem, lot 4.*

- 1 beina, pistó no perc., 7 x 57, M / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Àustria.*

- 2 beines, pistó no perc., 7,92 x 57, 7,9/1937 / *idem.*

- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, T/4 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1904, Rússia.*

- 2 beines, pistó percutit arma autom., 7,62 x 54R, T/4 / *idem.*

- 1 beina, pistó percutit, 7,62 x 54R, П /27 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1927, URSS.*

- 1 beina, pistó no percutit, 7,62 x 54R, 60/29 / *idem, 1929.*

- 1 beina, pistó perc. arma autom., 7,62 x 54R, 60/29 / *idem.*

- 1 beina, pistó perc. arma autom., 7,62 x 54R, ?0/34 / *idem?, 1934.*

- 1 beina, pistó perc. arma autom., 7,62 x 54R, ?/35 / *?, 1935.*

- 1 beina, pistó perc. arma autom., 7,62 x 54R, T/25 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1925, URSS.*

- 1 beina, pistó perc. arma autom., 7,62 x 54R, 3B/? / *Zavod Volodars., Volodarskogo, URSS.*

- 1 beina, pistó percutit, 7,62 x 54R, 3B/30 / *idem, 1930.*

- 1 beina, pistó percutit, 7,62 x 54R, ferro, 3B/35 / *idem, 1935.*

PUNT 10

Dades GPS
30T 750462
UTM 4434552
353 m

El Tossal Gros, la part que es veu des de Castelló, amb l'esperó de la Penyeta Roja.

Les proteccions republicanes semblen per a més d'un soldat (fot. 14). N'hi ha per la vessant est i indicis per la caiguda cap a la Penyeta.

Hi ha prou deixes de l'estada de la tropa, sobretot dels republicans, com llandes de conserva, trosset de forquilla, tinters, etc. L'abandonament d'aquests, trobats a les proteccions, pot ser degut a una retirada precipitada o, pitjor, per haver estat víctimes dels atacs artillers els amos. Un tinter ben conservat és de TINTAS ETERNA Y MERCEDES VALENCIA.

També testimoni del pas de tropa és un tros de beina manipulada per a fer un passador.

No falta la metralla i les boles de plom i antimoni, com al punt anterior, així com les plaques de les bombes Lafitte, ofensives, testimoni d'atacs, i també metralla de granades defensives.

Hi ha beines percutides per arma automàtica, com en el punt anterior, segurament per metralladora Maxim.

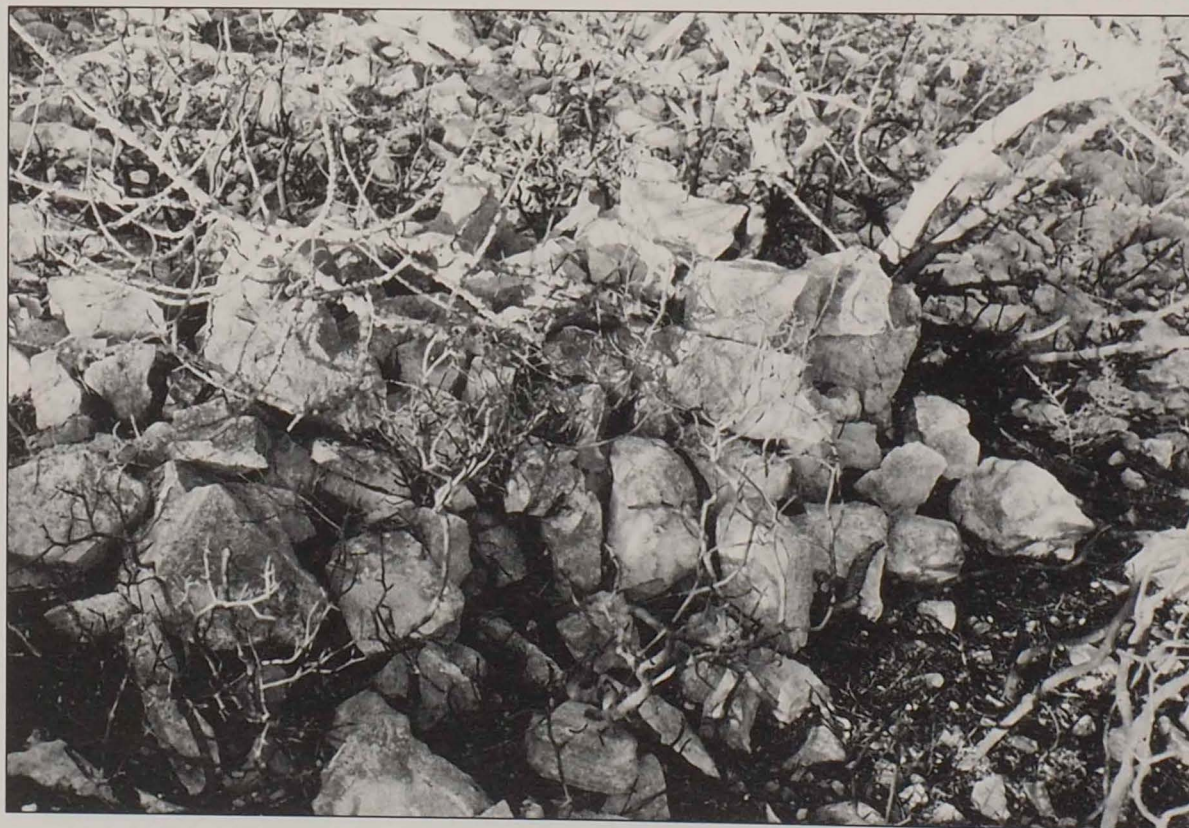
Municció i restes

– 1 bala i cartutx, 7,92 x 57, DWM/7391 / *Deutsche Waffen und Munitionsfabriken AG, Karlsruhe, 1937, Alemanya.*

– 2 beines, pistó percudit, 7,92 x 57, DWM/B-B/1937 / *ídem, Berlín-Borsigwalde.*

– 1 beina, pistó no perc. amb extrem xafat i perforació, 7,62 x 54R, sense marca / *Fabricació republicana, Espanya.*

– 1 beina, pistó perc. arma autom.?, 7,62 x 54R, sense marca / *ídem.*

Fot. 14. Protecció republicana al Tossal Gros.

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

- 1 beina, pistó percudit, 7,92 x 57, Z/19-37/II / Zbrojowka, Brno, Bystrica, febrer 1937, Txecoslovàquia.
- 1 beina, pistó perc, arma autom., 7,62 x 54R, ferro, marca il·legible / URSS.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/3? / Luganski Patronny Zavod, Lugansk, URSS.
- 1 bala i cartutx, 7,62 x 54R, 60/36 / *idem*, 1936.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/36 / *idem*.
- 1 beina, pistó perc. arma autom.?, 7,62 x 54R, 17/30 / Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1930, URSS.
- 2 beines, pistó perc. arma autom., 7,62 x 54R, ferro, 3B/35 / Zavod Volodars., Volodarskogo, 1935, URSS.
- 2 beines, pistó no percudit, 7,62 x 54R, ferro, 3B/35 / *idem*.
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, ferro, 3B/36 / *idem*, 1936.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 3B/36 / *idem*.

PUNT 11

Dades GPS
30T 750306
UTM 4433799
225 m

Cabeçol contra la senda que va al Tossal Gros.

Els republicans aprofiten sobretot les irregularitats del terreny, amb alguna protecció mínima, un parell de pedres i poc més.

Una mena de parapet que destaca en el llom podria ser franquista.

De la presència de la tropa hi ha una baqueta de fusell, replegada dels roquers de la part alta, les parts metàl·liques d'un "macuto", una llandeta, etc.

Hi ha beines percutides per arma automàtica, fusell metrallador segurament.

Fot. 15. Proteccions naturals.

Municció i restes

- 1 beina, pistó perc. arma autom., 7,92 x 57, 7,9/1937 / *Hirtenberger Patronen Zündhütchen und Metallwarenfabrik, Hirtenberg, Àustria.*
- 2 beines, pistó percudit arma autom., 7,92 x 57, CH/7,92 / *Fàbrica de Pólvora i Cartutxeria Hel·lènica, Grècia.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, T/3 / *Tulski Patronny Zavod, Tula, 1903, Rússia.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, marca perduda o mal marcada / *URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /1-23 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1.er quadrim., 1923, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /2-25 / *ídem, 2.^{on} quadr., 1925.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /3-25 / *ídem, 3.er quadr.*
- 10 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /1-26 / *ídem, 1.er quadr., 1926.*
- 1 beina, pistó no percudit, 7,62 x 54R, П /3-26 / *ídem, 3.er quadr.*
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /3-26 / *ídem.*
- 5 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, П 60/29 / *ídem, 1929.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/30 / *ídem, 1930.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/31 / *ídem, 1931.*
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/32 / *ídem, 1932.*
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 60/35 / *ídem, 1935.*
- 2 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /23 / *Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1923, URSS.*
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, П /26 / *ídem, 1926.*
- 3 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, 3B/30 / *Zavod Volodars., Volodarskogo, 1930, URSS.*

PUNT 12

Dades GPS
30T 750421
UTM 4433747
217 m

Morronet a la dreta de la senda, camí del Tossal Gros, encarat a les llores que cauen d'aquest cap a l'est.

Els republicans aprofiten les irregularitats del terreny i algun parat dels bancals de garrofers (fot. 16); també hi ha una protecció feta amb quatre pedres, que reforça un cantal gros.

Contra el roquer hi ha un forn de calç o calciner que és segur que s'utilitzaria per un dels dos bàndols, o pels dos, com a parapet o per sojornar.

Un testimoni possible de l'estada de la tropa és una capseta de betum.

Municció i restes

- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 60/35 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1935, URSS.*

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

Fot. 16. Parat agrícola defensa republicana.

PUNT 13

Dades GPS
30T 750271
UTM 4433517
191 m

Vessant que cau cap a la raconada al nord del Collet.

No es veu cap protecció republicana i pareix més un lloc de retirada que de defensa. Sols hi ha tres beines de munició 7,62 x 54R, amb el pistó no percutit, potser deixades o perdudes per algun buscador de metalls.

El poc que hi ha és franquista, unes poques proteccions (fot. 17). Una amuntera aprofita en part un parat; una altra, gran, també pareix que aprofita pedres d'un altre i podria ser un niu de metralladora; la de més avall, decantada a la dreta, sobre el barranquissó, encara a la vessant sud del punt 8, testimoni que encara hi podia haver tropa republicana.

Munició i restes

- 2 beines, pistó no percutit, 7,62 x 54R, [] /1-26 / *Luganski Patronny Zavod, Lugansk, 1.er quadr., 1926, URSS.*

- 1 beina, pistó no percutit, 7,62 x 54R, 17/36 / *Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1936, URSS.*

Fot. 17. Protecció franquista.

PUNT 14

Dades GPS Garrofera del Pollastre
30T 750101
UTM 4432907
170 m

Des del punt 12 ve un espinàs de pujols i carenes que perden altura cap al Collet, que més que llocs de defensa semblen de retirada, encara que no falten les proteccions i les beines amb el pistó perdut, testimoni d'un replegament en certa manera organitzat.

La Garrofera del Pollastre, on s'han pres les dades de GPS, amb la seua protecció de cantals que li donen un aire de cosa megalítica i abans ben coneguda de la gent del camp, tenia una silueta inconfusible que destacava a la carena, ben a la dreta del Collet pròpiament dit (fot. 18). Ara ha sofert les agressions d'algun irresponsable (fot. 19) i sobreviu com pot (fot. 20).

Del pas de la tropa hi ha llandes, obridors, una pesseta de la República de 1937, etc.

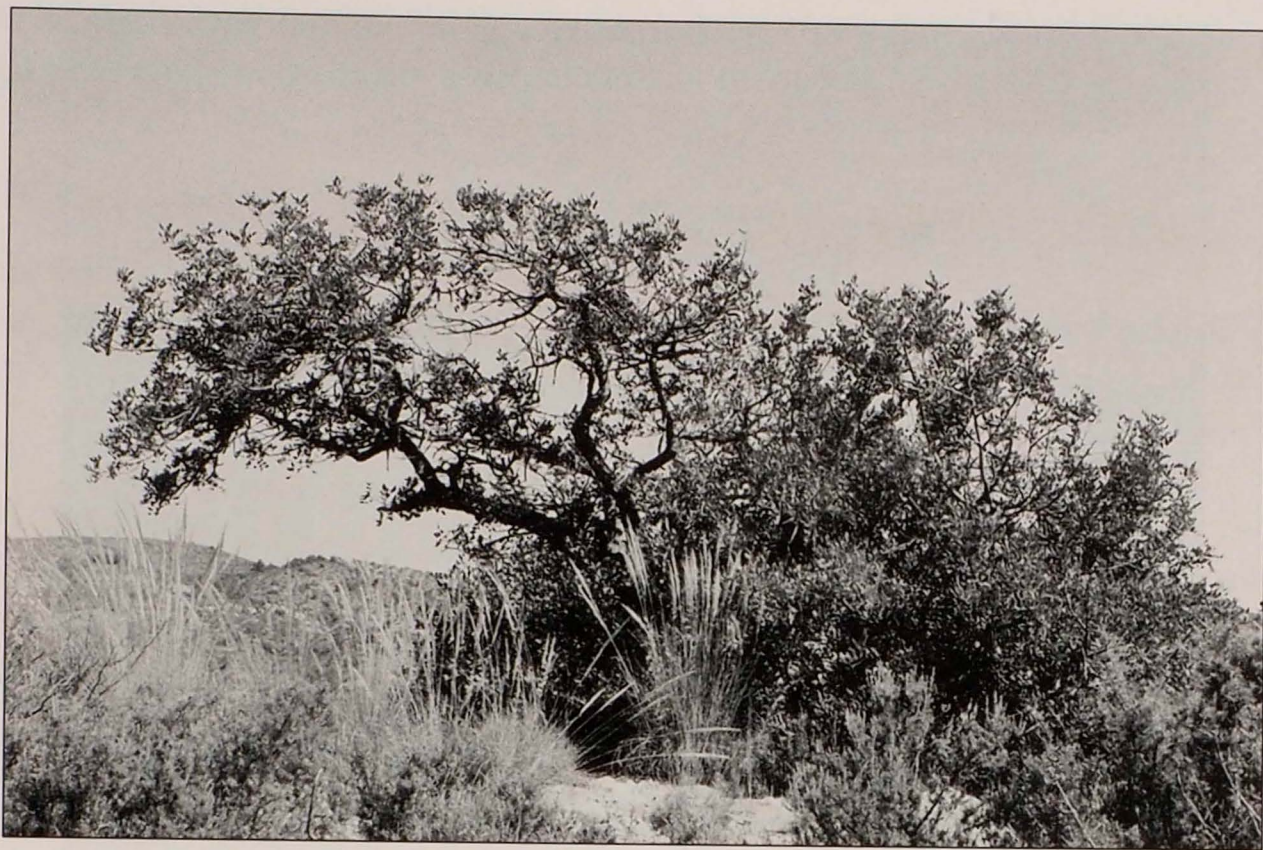
Per ací es trobà la beina de 7,62 x 54R aplanada a colps, una forma de reunir més pes amb menys volum, perduda per algun buscador de metalls.

D'indicis i restes en els punts 5, 7, 8, 13 i 14 es pot deduir una maniobra d'encerclament dels 7 i 8; tant en un punt com a l'altre no hi ha beines de munició franquista; tampoc té proteccions franquistes el 7, i el 8 les té molt avall. Tot pareix indicar que s'evità anar de cara i es van rodejar els dos punts.

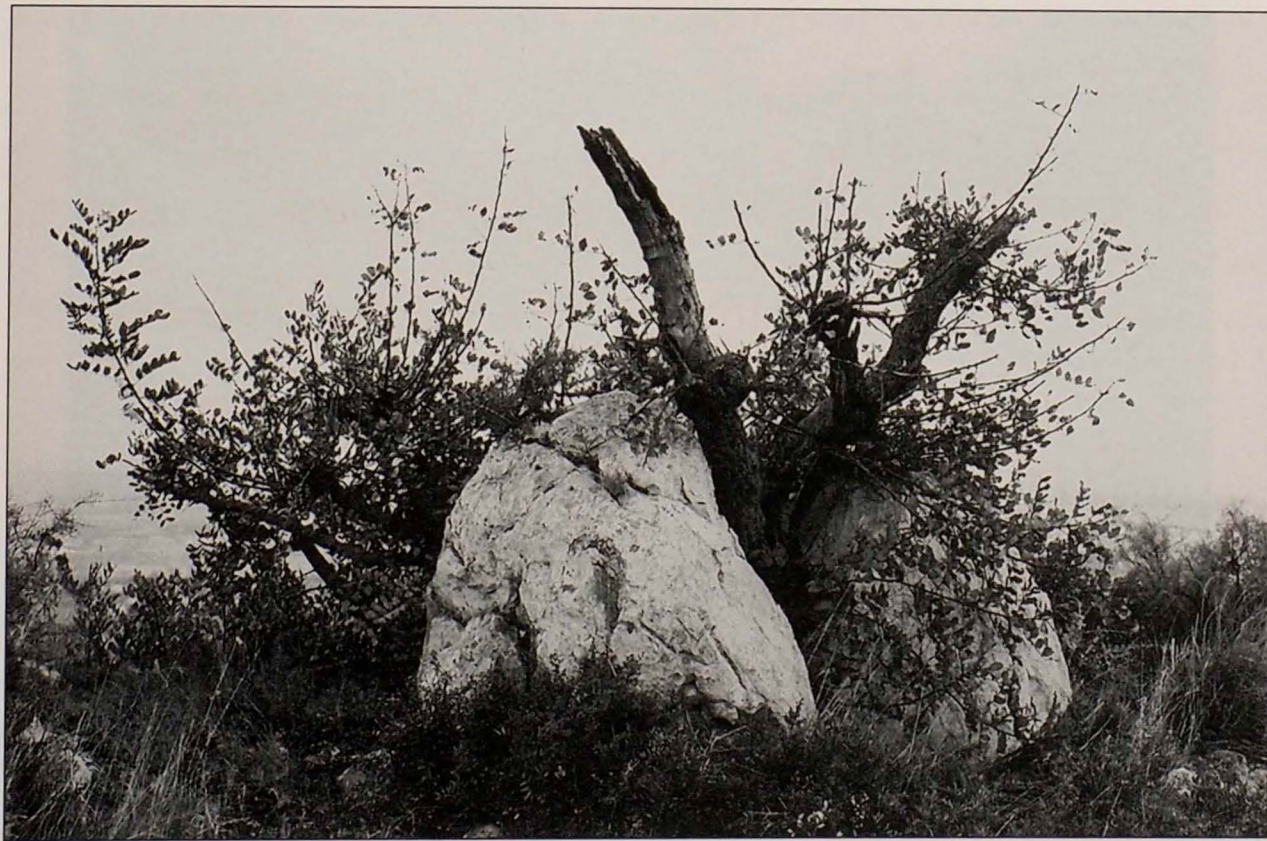
A més en el punt 5 hi ha proteccions franquistes importants, que encaren al 7, mentre de les poques que n'hi ha al 13 una encara a la vessant sud del 8; tot pareix dir que els dos punts, 7 i 8, seguien ocupats per tropa republicana, però el dipòsit de munició abandonat en el 7 diu que es deixà el punt de forma apressada, per evitar el tall de la fugida.

Que es va intentar, ja que en l'últim capoll important del Collet, a la vessant oest que domina l'eixida de la raconada, hi ha proteccions sobre els parats i per algun bancal, algunes molt simples (fot. 21),

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

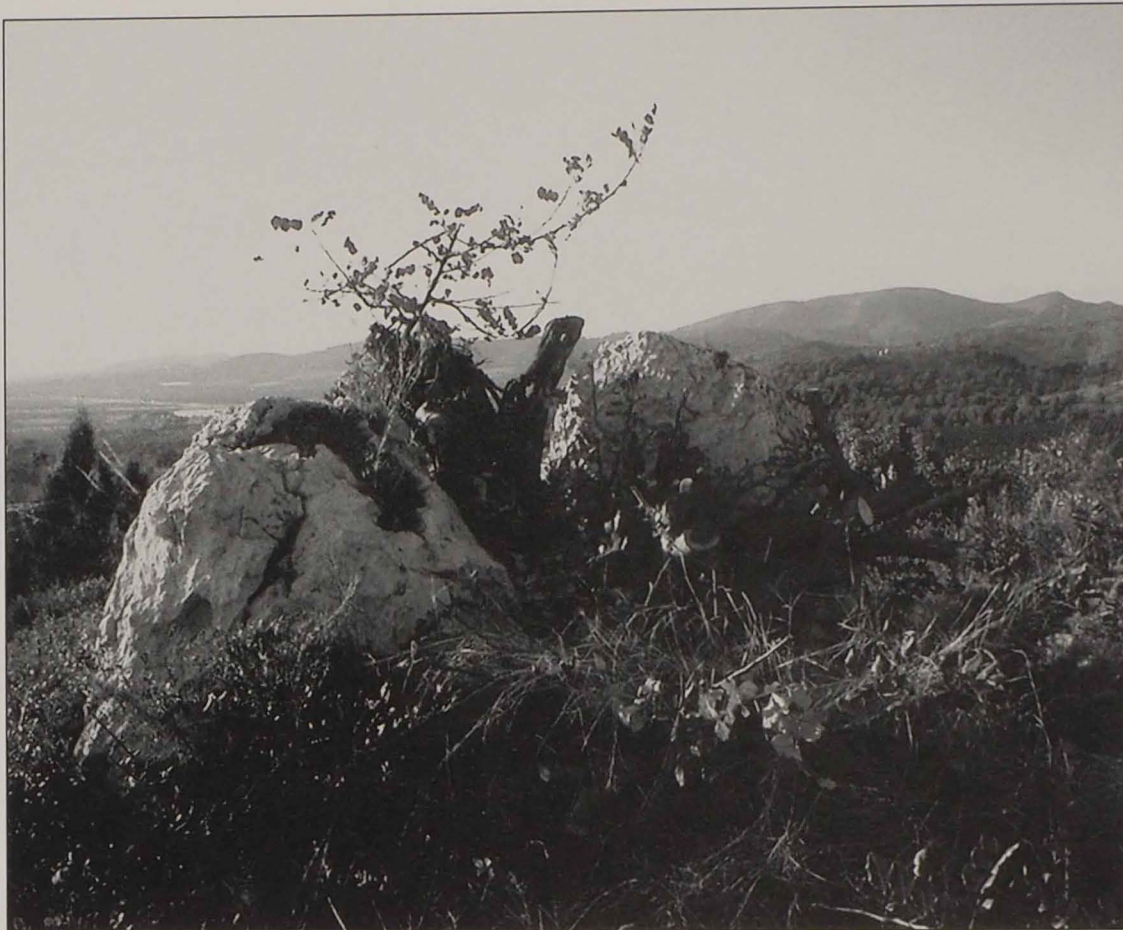

Fot. 18. La Garrofera del Pollastre en maig de 2002.

Fot. 19. La Garrofera del Pollastre en març de 2005.

JOSEP LLUÍS VICIANO

Fot. 20. La Garrofera del Pollastre en març de 2009.

Fot. 21. Protecció franquista.

PUNTS DE RESISTÈNCIA REPUBLICANA ALS VOLTANTS DE CASTELLÓ DE LA PLANA.
TREBALL DE CAMP

i tot pareix que es van fer per dominar el lloc de retirada, però els republicans tenien un punt de replegament protegit pel mateix barranc del Sol, que ix de la raconada.

Munició i restes

- 1 beina 7,62 x 54R, aplanada.
- 1 beina, pistó percudit, 7,62 x 54R, 17/30 / *Podolski Patronny Zavod, Podolsk, 1930, URSS.*
- 3 beines, pistó percudit, 7,62 x 54R, ferro, 3B/36 / *Zavod Volodars., Volodarskogo, 1936, URSS.*

Nota final

Fet el treball i classificats els materials, caldria conservar-los. Una pensada és que podrien formar part d'un futur Museu Històric de Castelló –Secció guerra civil (1938)–, ja que el temps passa de pressa i això converteix en material museable qualsevol resta, que es pot perdre si no es recull i conserva quan és hora.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- HOGG, I. V., *The Cartridge Guide. The Small Arms Ammunition Identification Manual*, Londres, Arms and Armour Press, 1983.
- JORION, S., y REGENSTREIF, Ph., *Cartouches. Atlas d'identification des marques de culot des munitions d'armes legeres.*
- PALOMAR, J. M., y NAVARRO, N., *Símbols en el ferro. Corpus de municions de la guerra civil espanyola (1936-1939)*, Barcelona, Editorial Base, 2008.